అల్పమైన విలువలు

"ఒకసారి ఆయమ్మ అయ్యతో కొట్లాడి ఒక పూటంతా అన్నం తినకుండా ఏడ్చారమ్మా..." అన్నది పెరట్లో బియ్యం బాగుచేస్తూ రాజామణి.

అక్కడే కుర్చీలో కూర్చుని పుస్తకం చదువుతూ మరోప్రక్క రాజామణి బియ్యం ఒళ్లో పోసుకోకుండా అప్రమత్తతతో ఉన్న నేను చేతిలోని పుస్తకాన్ని స్టూలు మీద పడేశాను.

"ఏమిటీ? ఎందుకూ?" అంటూ నిటారుగా కూర్చున్నాను. లోపల్నుండీ ఉబికి వస్తున్న ఆసక్తిని పైకి కనబడనీయకుండా ఉంచాలని ప్రయత్నిస్తూ.

"ఏందో, రవ్వల కమ్మలు చేయించుకుంటానన్నారు. అయ్య వీల్లేదన్నారు. అమ్మ అలిగి ఏడ్చింది..." అన్నది రాజామణి ఏదో సామాన్య విషయం చెబుతున్నట్లు.

అది సామాన్య విషయం కాదు. ఆమెను గురించిన నా ఊహను తలక్రిందులు చేస్తున్న విషయం. ఆమె నగల కోసం ఏడ్చేటంతటి తేలికమనిషని నేను అనుకోలేదు. నాకు ఆమెతో గల పరిచయం స్వల్పమే అయినా, ఆమె గొప్ప వ్యక్తిత్వం గల మనిషని తెలిసినంతలోనే అంచనా వేసుకున్నాను.

మావారూ, అతనూ ఒకేరకం ఆఫీసర్లు కావడం వలన ఇద్దరం ఒక ఊళ్లో ఉండటం జరగదు. ఈసారి అతను ఖాళీ చేసిన చోటులోనికి మావారిని వేశారు. వాళ్ల యిల్లూ, వాళ్ల పనిమనిషీ, వాళ్ల చాకలీ, వాళ్ల పాలమనిషీ, వాళ్ల కొట్టువాళ్లూ అందరూ అన్నీ మాకు వారసత్వంలాగా దిగుమతీ అయ్యారు. వాళ్లు ఇల్లు ఖాళీ చేసేలోగా రెండురోజుల పాటు మేము హోటల్‌లో ఉన్నాం. అప్పుడు వాళ్లు మమ్మల్ని ఒకపూట భోజనానికి పిలిచారు. అదే ఆమెతో పరిచయం.

ఆవిణ్ణి చూడగానే నాకు ఆనందం కలిగింది. తెల్లగా, చక్కగా, లావుగా వున్నా నాజూగ్గా, కడిగిన ముత్యంలాగా, ఒంటెడు నగలతో లక్ష్మీదేవిలాగా కనిపించింది. ఆమె చేసిన వంటకాలు, వడ్డించిన తీరు, ఇల్లు దిద్దుకునే నైపుణ్యం, పిల్లల విషయంలో క్రమశిక్షణ అన్నీ ఎంతో బాగున్నై. ఆ యింట్లో కనిపించే ఆడంబరం, శుభ్రత, చురుకుదనం, ఆదరణ అన్నీ ఆమెలో పుట్టి యిల్లంతా వ్యాపించి ఇంటినీ, ఇంట్లోని ప్రతి మనిషినీ,

ప్రతి పనినీ నడుపుతున్నట్లుగా తోచింది నాకు ఆ కాస్సేపట్లోనే. తర్వాత క్రమంగా ఇరుగువాళ్లూ, పనివాళ్లూ ఆ అభిప్రాయాన్ని బలపరచారు. ఆమె భలే మనిషి. ఆ భార్యాభర్తలిద్దరూ అనన్యసామాన్యమైన ఒద్దికతో, పరస్పర సహకార సానుభూతులతో లక్ష్మీ కేశవుల్లా కనిపించారు.

ఆ లక్ష్మీదేవి గురించి రాజామణి యీ మాట చెప్పగానే నాలో ఏదో సంభ్రమం కలిగింది. మొదట ఒక్క క్షణకాలం పాటు రాజామణి మీద కోపం వచ్చిన మాట నిజమే. ఆమెను గురించి మాట్లాడ్డానికి యీ రాజామణికి తాహతు ఎక్కడిదీ? ఆమెకు అందం. డబ్బు, చదువు, సంస్కారం అన్నీ వున్నాయి. జీవితంలో విలువైనవేవో ఆమెకు తెలిసుండాలి. ఈ రాజామణికి ఏమీ లేవు. ఉత్త అల్పురాలు. నాగలోకాన్ని గురించి నక్క మాట్లాడ్డం ఎంత హాస్యాస్పదం! అనిపించిందిగాని, అంతలోనే వాళ్లను గురించి తెలుసుకోవాలన్న ఆసక్తి పెద్దదైపోయింది.

రాజామణి మాటలు నిజం కావేమోనన్న అనుమానం కొంచెం కూడా రాలేదు. 'ఓహో, ఈమెను గురించి గొప్పగా అనుకున్నానుగాని నిజానికి మామూలు మనిషే' అనీ తోచింది. ఆ తలపులో సంతృప్తిలాంటిదీ కలిగింది. తరువాత రాజామణిని గుచ్చి గుచ్చి ప్రశ్నించాను. ఒకరి దగ్గర నాలుగేళ్లు వరసగా పనిచేసిన మనిషికి అంతరంగిక కార్యదర్శి స్థానం లభిస్తుంది గనుక వాళ్ల వివరాలన్నీ తెలిసే వుంటాయి... భార్యా భర్తలకు అడపాదడపా వాదాలు వివాదాలు వస్తూనే ఉండేవి. రాజామణికి ఏడాదిపాటు పనిచేస్తే కొత్త కోక యివ్వొచ్చని అయ్య అంటే, అలాంటి ఒప్పందం ఏమీలేదు గనక పాత చీరె చాలని అమ్మ అన్నప్పుడు ఒకసారి తగూపడ్డారు. 'ఇట్లాంటివే ఎన్నో వుండేయి' అన్నది రాజామణి జల్లెట్లోని బియ్యంలోని పెద్దరాళ్లను చకచకా ఏరిపారేస్తూ, మొహంలోని యోగముద్ర చెరక్కుండా.

రాజామణి మామూలు మనిషి కాదు. లక్ష్మీదేవి దాన్ని నాకు పరిచయం చేసిన విధానం యిది: 'రాజీకి నోట్లో నాలుక లేదు. ఒక్కమాట మాట్లాడదు. ఒక్కమాటకు బదులు చెప్పదు. చెప్పిన పని శుభ్రంగా చేస్తుంది. ఇచ్చింది తీసుకుంటుంది. అంతే, దాని రాత బాగాలేక, లేనిపోని తంటా తెచ్చుకొని, కష్టపడుతున్నదిగాని అది మంచిది' అన్నదామె నవ్వుతూ, ఆప్యాయంగా దాన్ని చూస్తూ. అక్కడున్న యితర పనివాళ్లూ ఆమె మాటను ఏకగ్రీవంగా ఆమోదించారు. ట్రాన్స్‌ఫరయి వెళ్లిపోతున్న యజమానురాలు, వెళ్తూ వెళ్తూ యింకో రెండు రూపాయిలు అదనంగా యిచ్చే అవకాశం ఉన్నప్పుడు, పరివారంలో యిలాంటి ఏకగ్రీవత దానంతటదే కుప్పతెప్పలుగా పుట్టుకొస్తుంది. రాజామణి మాత్రం సిగ్గుపడిపోతూ కళ్లు వాల్చుకున్నది, మాటాడకుండా.

రాజామణి బాహ్యరూపం చూసేవాళ్లకు వికారం కలిగిస్తుంది. మొదటిసారి చూడగానే

నాకు చాలా అయిష్టత కలిగింది. వేరే ఎవర్నయినా పనికి పెట్టుకుందాం అనుకున్నాను. కాని లక్ష్మీదేవి మాటమీదనే దాన్ని పెట్టుకున్నాను. వెడల్పుగా వుండే వికారమైన మొహమూ, పసుపు రంగులో గారకట్టిన పలువరుసా, పాతికేళ్లకే సగం నెరిసిపోయిన జుట్టూ, బూడిద రంగు కంటిపాపలూ, పొగచూరిన కట్టెలాంటి పొట్టిమనిషి - ఇది రాజామణి రూపం స్థూలంగా. అటువంటి కళ్లు నేను ఎక్కడా చూడలేదు మనుషుల్లో. రాజామణి సాధారణంగా కళ్లెత్తి ఎవర్నీ చూడదు. కాని. చూచినప్పుడు ఆ బూడిదరంగు కనుపాపల్లోంచీ ఏదో అసహజమైనది బయల్దేరి యివతలివాళ్లను తాకుతుందేమోనన్న గగుర్పాటు కలుగుతుంది. ఆ కళ్లల్లో ఒక వెల్తురుగాని భావంగాని జీవంగాని లేదు. అన్నింటిమీదా ఒక బూడిదరంగు తెర దిగిపోయింది.

కాని నిదానం మీద గమనిస్తే, ఎప్పుడో ఒకసారి, బహు అరుదుగా ఆ కళ్లు మెరవడం, ఆ మొహంలో ఒక వింత భావం వెలగటం కనిపిస్తుంది. తన విశాలమైన మనస్సునీ, దేవుడు తనవంతుకై యిచ్చిన గొప్ప బాధల్ని నోరెత్తకుండా సహించగల తన ఓర్మిని ఏ కించిత్తో మాటల్లో వెలువరించవలసి వచ్చినప్పుడూ, నరసిమ్మాయి ప్రస్తావన వచ్చినప్పుడూ ఒక తెల్లటి వెల్తురు తళుక్కుమంటూ కళ్లల్లో ఆ చివర్నుండీ యీ చివరికీ ప్రసరిస్తుంది. బూడిదలాంటి ఆకాశంలో అకస్మాత్తుగా ఇంద్రధనుస్సు కనిపించినట్లుగా, నిర్జీవమైన ఎర్రభూమిలో విరబూసిన తంగేడు మొక్కల గుంపును చూచినట్లుగా చూపరుల్ని విభ్రమంలో ముంచుతుంది.

అప్పుడు రాజామణి నవ్వుతో యీ చెవి నుంచి ఆ చెవి వరకూ విప్పారిన పలువరుసను పెదాల చాటుకు నెట్ట యత్నిస్తూ, కళ్లల్లోని మెరుపును చాటుచేస్తూ సిగ్గుగా పై రెప్పలు క్రిందికి జార్చుతుంది. కాని అది అరుదైన విషయం. అది జరిగే సందర్భాలు వేరువేరుగా కనిపించినా విషయం మాత్రం ఒకటే. అది రాజామణి మొగుడు నరసిమ్మాయి. రాజామణి మనసు యొక్క వైశాల్యమూ, బాధా సహిష్ణుతా, నరసిమ్మాయీ - మూడూ కూడా ఒకటే నిజానికి. నరసిమ్మాయే రాజామణి ప్రియుడు, మొగుడు, బాధ, బ్రతుకు - అన్నీను. వాడు లేకుంటే రాజామణికి యీ కడగండ్లు ఉండవు. అందరిమాదిరిగా తన చాకిరీతో పొట్ట పోసుకుంటూ, ముసలిముప్పుకు నాలుగు రాళ్లు వెనక వేసుకుంటూ హాయిగా ఉండేది, కంటి నిండా నిద్రపోయేది అనుకోవచ్చు. మొగుడైనా కాని వాడికోసం ఇన్ని బాధలు పడుతూ ఉండటం సహజంకాదు గనుక అలా అనుకుంటాము. కాని మనిషి మనిషిని ఆవరించి వున్న పరిస్థితులనూ విడదీయటం సబబు కాదేమో. జీవితంలో విలువైనవేవో తెలుసుకోలేని పేదబ్రతుకులు అంతకంటే వేరుగా ఉండటానికి వీలు కాదేమో!

నరసిమ్మాయి రాకపూర్వం రాజామణి జీవితం చాల మామూలుగా ఒడిదుడుకులు లేకుండా జరిగిపోతుండేది. దాని మొగుడు పెళ్లయిన ఏడాదికే పోయాడు. అప్పట్నుండీ

పుట్టింట్లోనే ఉండిపోయింది. రాజామణికి బంధువులు చాలామంది ఉన్నారు. ముసలి తల్లి, పదిమంది పిల్లల తల్లియైన అక్క, పని లేక డబ్బు లేక బాధపడే అన్న, ఇంకా పిన్నమ్మలు, చిన్నాన్నలు, మామలు, అత్తలు, వాళ్ల సంతానం అంటూ బీరకాయ పీచులాగా పెనవేసుకుపోతూ చాలా బలగం ఉన్నది. కడుపు నింపుకోవడానికి పాచిపనులు చేసుకుంటుంది. ఒంట్లో ఓపిక వుండి, రెండిళ్లలో పని చేసుకోగల ఒంటరి మనిషికి లోటేమీ ఉండదు. అందులోనూ రాజామణికి సినిమాలు చూడాలనిగాని, కొత్తచీరలు కట్టుకోవాలని గానీ కోరికలు లేవు. తనకు దొరికిన అన్నమూ, కూరలూ ఇంట్లో వాళ్లకిచ్చేది. 'నీవూ తిన్నావా?' అని కనుక్కోగల అక్కర లేకపోయినా, అది తెచ్చే కూరలూ, జీతం డబ్బులూ నాకు కావాలంటే నాకు రావాలంటూ పిల్లల తల్లి అక్కా, డబ్బు అవసరంలో వుండే అన్నా పోటీలు పడేవారు. ఒకసారి వారూ ఒకసారి వీరూ మరోసారి ముసలితల్లీ దాని డబ్బు వాడుకునేవారు. మాకివ్వలేదంటే మాకివ్వలేదని అందరూ దాన్ని తిట్టేవారు. ఈ విధంగా 'సద్దు లేని మనిషి' అని పేరు తెచ్చుకుంటూ, బంధువుల మధ్యన కాలం వెళ్లబుచ్చుతుండేది రాజామణి. ఇంకా ఎన్నో ఏళ్లు, చిరకాలం, చచ్చేవరకూ అల్లాగే నలుగురి మధ్యనా వేలెత్తి చూపించుకోకుండా దాని బ్రతుకు వెళ్లమారి పోయుండేది, నరసిమ్మాయి తటస్థపడకుండా ఉంటే, దానికి పాడుబుద్ధి పుట్టకుండా ఉంటే!

నరసిమ్మాయికి పెళ్లామూ ఇద్దరు పిల్లలూ ఉన్నారు. కనుముక్కు తీరుగా ఉండీ చూపరియైనవాడే. బాధ్యతలను లెక్కచెయ్యని స్వభావంకల కులాసా మనిషి. ఏ ఒక్క పనిలోనూ కుదురుగా ఉండకుండా కొన్నాళ్లిక్కడ వంటపనిలోనూ, కొన్నాళ్లెక్కడో కూలి పనిలోనూ ఉంటూ హుషారుగా సరదాగా స్నేహితులతో ప్రొద్దుపుచ్చుతూ తిరిగేవాడు. అటువంటివాడికి రాజీ మీద ఇష్టం కలిగింది. కారణం వాడికైనా తెలుసో తెలియదో. స్నేహితుడు సుబ్బరమణియం ప్రోత్సాహ ప్రోద్బలాలతో రాజీ వెంటపడ్డాడు నరసిమ్మాయి. కాలక్రమేణ వాళ్ల ప్రేమ చలంగారి మైదానంలో రాత్రిపూట విహారాలుగా పరిణతి చెందింది. ఆ మైదానం అక్కడి హైస్కూలు కాంపౌండు. విశాలమైన ఆటస్థలం, ఆ వైపు కొండ, ఈ వైపు చేలు, పైన ఆకాశంలో చంద్రుడు - అటువంటిచోట ఒంటరియైన జంటగా ఆటపాటల్తో విహరించేవారు వాళ్లిద్దరూ. వెన్నెల రాత్రిళ్లతో గాలి కదలని వేళల్లో రాజీ పాట హైస్కూలుకు దగ్గరగా వున్న ఇళ్లల్లోకి వినిపించేదట.

కాని నరసిమ్మాయి కోరుకునేది యిటువంటి జీవితం కాదు. 'పనిచేసి ఒళ్లరగ్గొట్టుకొని సంపాదించి వాళ్ల మొగాల వేస్తున్నావు. నీకేం సుఖం? నాతో వొచ్చెయ్యి. నీవు బ్రతికినన్నాళ్లూ నీ భారం నాది' అన్నాడు. అటువంటి మాట నరసిమ్మాయి గనక అనగల్గాడుగాని వేరేవాళ్లు అనుకునే సంగతి కాదు. పెండ్లాం, పిల్లలూ, బంధువులూ నరసిమ్మాయిని ఒదలరు. రాజీ బంధుజనం దాన్ని చెడిపోనివ్వరు. అసలటువంటి పని

చేసే సాహసం రాజీకి లేదు. అది నోట్లో నాలుక లేనిది! అయినా నరసిమ్మాయిని యిలాంటి కారణాలు బంధించలేవు. పట్టుదలగా రాజామణిని ఒప్పించడానికి ప్రయత్నించాడు, సుబ్బరమణి చేత దానికి హితవు చెప్పించాడు. చాలా ప్రయత్నం చేశాడు.

ఆఖరికి నరసిమ్మాయే గెలిచాడు. వాళ్లిద్దరూ ఆ ఊరిబయట మైదానంలో ఒక గుడిసెలో కాపరం పెట్టారు. వాళ్ల కుటుంబాల కోపతాపాలూ, తిట్లూ, అభ్యర్థనలూ, కొట్లాటలూ వాళ్లను మరింత దగ్గరకు తెచ్చాయేగాని వేరు చెయ్యలేకపోయాయి.

ఏళ్లు గడుస్తున్నా నరసిమ్మాయి వాగ్దానం తప్పలేదు. రాజీని విడవలేదు. కట్టుకున్నదాన్ని చూస్తున్నట్లే చూస్తున్నాడు. అంతకంటే ఎక్కువగానే చూస్తున్నాడనాలి. ఎందుకంటే కట్టుకున్న పెళ్లాం దగ్గరున్నన్నాళ్లూ ఆవిడ నరసిమ్మాయిని ఇంకా ఎక్కువ డబ్బు తేలేదనీ, ఎప్పుడైనా తాగుతాడనీ, సినిమాకు వెళ్తాడనీ నిత్యమూ సాధిస్తూ రాచిరంపాన పెడుతుండేది. ఇప్పుడు శుభ్రంగా పని మానేసి, రాజామణి తెచ్చింది తింటూ, ఎప్పుడైనా తను సంపాదించింది తాగుతూ, హాయిగా గడిపేస్తున్నాడు. తాగి వచ్చి పనినుంచీ ఆలస్యంగా ఇంటికొచ్చిందనో, బంధువుల్తో మాట్లాడిందనో, వాళ్లకు డబ్బులిచ్చిందనో ఏదో ఒక సాకుతో రాజామణిని చితక తంతున్నాడు. తరువాత బోలెడంత పశ్చాత్తాపంతో దానికి క్షమార్పణలు తెలుపుకొని, దాన్ని బలవంతాన సినిమాకు తీసుకెళ్లి, రెండు రోజులపాటు తాగకుండా ఉంటున్నాడు దానికోసం. రాజీ కోసం, వేరే ఎవరూ ఎప్పుడూ ఇలా త్యాగాలూ చెయ్యలేదు!

రాజామణి ఒళ్లు మంచిది కాదు. అప్పుడప్పుడు పైత్యము, జ్వరమూ ముంచుకొస్తాయి. అలాంటప్పుడు ఒకసారి నరసిమ్మాయి దానిచేత పని మాన్పించి ఇంట్లోనే వుండి తనకు వండిపెడుతూ, తాను తెచ్చింది తింటూ వుండే ఏర్పాటుచేశాడు బలవంతాన. కాని పది రోజుల్లోనే వాడు ఇంటికి డబ్బు తేలేడనీ, అంతా తాగేస్తాడనీ తేలిపోయింది. అందువలన ఇప్పుడు రాజీకి జబ్బు చేస్తే పని మానెయ్యమని పదిసార్లు చెప్తాడుగాని, బలవంతం చెయ్యడు. దానికి కావలసిన గంజి కాచిపోసి, తొందరగా కోలుకొని పనిలోకి వచ్చేట్లు చూస్తాడు.

ఇన్నేళ్లు గడిచినా నరసిమ్మాయి కుటుంబానికి వాడి మీది ఆశ పోలేదు. ఆర్నెల్లకోసారి పోలీసు బావమరిదో, పోస్టు జవాను బావమరిదో వచ్చి నరసిమ్మాయితో పేచీ పెట్టుకుంటారు. వాడు సంపాదించింది రాజామణికి దోచిపెట్టడానికి వీల్లేదనీ అదంతా తమ తోబుట్టువుకే చెందాలనీ పంచాయతీ పెడతారు. రాజామణి సుడిగాలిలో చిక్కుకుపోయిన ఎండుటాకులాగా కొట్టుకులాడిపోతుంది. నరసిమ్మాయి యీ అవమానం సహించలేక, రాజామణి దగ్గరుండే డబ్బంతా తీసుకుని, చిన్నకత్తి ఒకటి చేతబట్టుకొని, దోవలో కనపడ్డవాళ్ళందరికీ ఆ కత్తిని చూపిస్తూ, తన బావమరుదుల్ని యివాళ్టితో అంతం

చెయ్యబోతున్నానని చెప్పుకుంటూ పోతాడు. ఏ అర్ధరాత్రికో సుష్టుగా తాగి, తూలుకుంటూ, బావమరుదుల్ని తిట్టుకుంటూ ఇంటికొస్తాడు.

రాజామణికీ నరసిమ్మాయికీ ఉండే సంబంధం నిజంగా అనిర్వచనీయమైనది, అవినాభావమైనది అనాలి. వాళ్లిద్దరూ ఒకరికొకరు అన్ని విధాలా తగిన మనుష్యులు. దాని దగ్గరలేని లోకజ్ఞానం, ముందుకుపోయే పురుష లక్షణం నరసిమ్మాయి దగ్గరున్నాయి. వాడి దగ్గర లేని ఓరిమి రాజీ దగ్గరున్నది. ఇద్దరూ కలిస్తే హాయిగా బ్రతగ్గల తెలివి పుట్టుకొస్తుంది.

"మీకు తోచినంత జీతం ఇవ్వండి... నేను నోట్లో నాలుక లేనిదాన్ని" అన్నది రాజామణి పనిలో చేరబోయేముందు. నెలాఖరున పది రూపాయలిచ్చాను. ఆ మధ్యాహ్నం రాజీ పనిలోకి రాలేదు. నరసిమ్మాయి వచ్చి "పదిహేను రూపాయిలిస్తేనే రాజీ పని చేస్తుంది..." అని నా మొఖం వేపు ఆశగా చూసి "ఆ మిగతా అయిదు రూపాయిలూ నా చేతికివ్వండి. దాన్ని పంపిస్తాను" అన్నాడు. నేను ఒప్పుకోలేదు. "మాకు పని తక్కువ గనుక పది కంటే ఎక్కువ యివ్వను" అని చెప్పేశాను. మర్నాడు రాజీ పనిలోకొచ్చింది. "ఆయన మాటలకేమిలే అమ్మా. చేసేదాన్ని నేను... అయమ్మ నన్ను బిడ్డలాగా చూసుకునేది. మీరూ అట్లాగే చూసుకోండి" అన్నది. 'చేసేది నీవైతే నిన్న మధ్యాహ్నం పనికి రాలేదెందుకూ' అని అడుగుదామనుకొని, మళ్లీ బిడ్డలాంటిది కదా అని సమాధానపడి ఊరుకున్నాను.

నరసిమ్మాయి తాగి కొట్టినప్పుడు, ఎక్కువ దెబ్బలు తగిలినప్పుడు రాజామణి బంధువులు ఏ చాటుగానో వచ్చి 'అయ్యో, పిచ్చిదానా, ఒళ్లు కరిగించుకొని సంపాదించి ఎవడి ఎదానో పోస్తున్నావే. వాడు నిన్ను చంపుతున్నాడే. ఇటు కులానికీ చెడితివి. అటు బతుకూ చెడెను' అంటూ సానుభూతి చూపిస్తారు. వాళ్లు చెప్పినప్పుడు తిరిగి మాట్లాడకుండా వింటుంది రాజీ. వాళ్ల చేత పావలో పరకో పెడుతుంది. కాని వాళ్ల మాటలు దానికి రుచించవు. 'ఏ సంసారంలోనైనా కష్టం సుఖం ఉండదా! ఆయనకి నామీద ఎంత ఆపేక్ష! నా కర్మ వల్ల యీ తాగుడు పట్టుకుంది' అనుకుంటుంది. వాళ్ల మాటలకి లోపలే బాధపడిపోతుంది.

వారానికొపూటైనా చెప్పా పెట్టాకుండా పని మానేస్తుంది రాజీ - వాడు కొట్టినప్పుడు. పని మానేసిన కారణం చెప్పడానికి దానికి చాల కష్టంగా ఉంటుంది. ఏడుపు, అవమానం, ఇది అందరికీ జరిగేదే అన్న ధీమా - అన్నీ కలబోసినట్లుంటుంది దాని భావం. "ఆయమ్మ నన్ను బిడ్డలాగా చూసుకునేది. ఆయన కొట్టినప్పుడూ, నాకు జబ్బు చేసినప్పుడూ ఎన్నిసార్లు పని మానేసినా ఏమీ అనలేదు. ఒకసారి నాకు ఎక్కువ దెబ్బలు తగిలినప్పుడు ఆయన్ని పిలిపించి కోప్పడి, అయమ్మ కూడా ఏడ్చేసింది" అన్నది.

లక్ష్మీదేవిగారిలాగా రాజామణిని బిడ్డలాగా చూసుకోవలసిన బాధ్యత నామీదున్నదన్న భావన నాలో నాటుకపోయింది. అందువలన చెప్పకుండా పని మానెయ్యడం వలన కలిగే నష్టాన్ని నోరెత్తకుండా అనుభవించవలసిన పరిస్థితి ఏర్పడింది. ఈవిధంగా రాజామణి కష్టం నా కష్టంగా మారిపోయేంత కాలం గడిచాక ఒకసారి అన్నాను: "నీవు చాకిరీ చేసి వాడిని పోషిస్తున్నావు. వాడేమో నీ కష్టం గమనించకుండా యిష్టం వచ్చినట్లు తాగుతున్నాడు. వాడు నీకు మొగుడు కూడా కాదు. చీటికీ మాటికీ ఈ తన్నులేమిటి? నీ బ్రతుకు నీవు వేరుగా బ్రతుక్కోరాదా?" అని. రాజామణి కనుబొమల మధ్యన అయిష్టతను సూచించే చిన్నగీత కనపడి అంతలోనే మాయమైంది. కొంచెంసేపు మాట్లాడకుండా నిలుచున్నది. "నేను పోతానంటే పోనివ్వడు. ఆయన్ని పొమ్మంటే పోడు. నీవు చచ్చేదాకా నా దగ్గరుండాల్సిందే. నేను లేకుండా నీవుండటానికి వీల్లేదు. నీవు నా చేతుల మీదుగా దాటిపోయినాకనే నేను బయటకి పోయేది అంటాడు" అన్నది ఎంతో గర్వంగా, ఆనందంగా.

చచ్చేదాకా వదల్నంటున్నాడు. లంబాడీ దయ్యంలాగా పట్టుకున్నాడు. దాని చావు గురించి మాట్లాడ్డానికి వాడికెంత ధైర్యం! తాగి తాగి వాడే ముందు చావొచ్చును కదా! సమాజం వాడికేదో హక్కును దత్తం చేసినట్లు మాట్లాడుతున్నాడే. అసలు దానికీ వాడికీ ఏమి సంబంధం గనక! వాడు బుద్ధి లేకుండా అవమానకరంగా మాట్లాడుతుంటే ఆ రాజామణికి ఏడుపు రావలసింది పోయి ఆనందం కలుగుతున్నదెందుకో? కులం పోగొట్టుకొనక ముందు దానికి దెబ్బలుండేవి కాదు. రోగం వచ్చినప్పుడు పలకరించి సలహాలిచ్చే బంధుబలగం ఉండేది. చస్తే కొమ్ము పట్టడానికి కులపు వాళ్ళుంటారని గ్యారంటీ ఉండేది. సమాజంలో మనిషిగా ఎన్నో హక్కులు కలిగి ఉండేది. అనవసరంగా, తెలివితక్కువగా అన్నీ పోగొట్టుకున్నది రాజామణి ఈ దెబ్బల్లో చస్తూ యిలా బ్రతకడానికి?

ఆనాడు నాకూ మా ఆయనకూ ఆయన భోంచేస్తున్నప్పుడు మాటా మాటా వచ్చింది. ఆయనకు తెలిసినవాళ్లెవరో పాతకారు మంచిదొకటి అమ్ముతున్నారట. రోజా ఆఫీసుకి బస్సుల్లో రిక్షాల్లో వెళ్ళడం కష్టంగా వున్నది గనుక ఆ కారు కొనుక్కోవాలని ఆయన ఉబలాటం. వెధవ కారుకి బోలెడు ఖర్చు గనుక ఆ డబ్బు పెట్టి నగ చేయించుకుంటే మన డబ్బు మన దగ్గరే వుంటుందని నా ఉద్దేశం. ఇద్దరం ఘాటుగానే మాట్లాడుకున్నాం. భోజనం సగం కాకుండానే ఆయన అన్నం పళ్లెం విసురుగా తోసేసి లేచి వెళ్లిపోయారు. ఆ రోజు సాయంత్రం ఇంట్లో ఉండబుద్ధి కాక నాలుగిళ్లవతల వున్న నా స్నేహితురాలు సుజాతను చూడాలని వెళ్లాను. వాళ్ల వాకిట్లోకి వెళ్లేసరికి లోపల్నుండి మాటలు వినిపిస్తున్నై. రాజామణి గొంతు. "అయమ్మ మీద అరిచి అన్నం తినకుండా పళ్లెం తోసేసి లేచిపోయారు. ఇట్లాగే ఏదో ఒకటి పడుతూనే వుంటారమ్మ" అంటున్నది.

ఖచ్చితంగా నా సంగతే! ఉదయం జరిగిన సంగతి! చిన్న విషయాన్ని కొండంత

చేసి చాటిస్తున్నది! ఈ సుజాతకు పనివాళ్ల మాటలు వినే దుర్బుద్ధి ఎందుకో అని విసుక్కున్నాను. మా తగాదాలు మరికొన్ని రాజామణి దృష్టికి రాకముందే దాన్ని పంపించెయ్యడం మంచిదని నిశ్చయించుకున్నాను. సంసారమన్నాక వారి వారి హక్కుల్ని కోరికల్ని సమర్థించుకోవలసినప్పుడు ఎన్నో మంచిచెడ్డలు, సర్దుకుపోవడాలు ఉంటాయి మరి. సవ్యమైన సంసారం లేనిదానికి యిటువంటి విషయాలు ఏంతెలుస్తాయి గనుక!

సాధారణంగా అతి తక్కువగా మాట్లాడే రాజామణి ఎక్కడైనా భార్యాభర్తల మధ్యన కించిత్తు అభిప్రాయభేదం రాగానే అదేదో గొప్ప విషయమైనట్లు చాటింపు వెయ్యడం ఎందుకో నాకు అర్థంకాలేదు. దానికెవరో అపకారం చేసినట్లు ఈ ఏడ్పుగొట్టుతనం ఏమిటి? జీవితంలో విలువైనవేవో కానివేవో తెలుసుకోగలవాళ్లను విమర్శించడానికీ యీ కులం లేనిదానికీ సిగ్గయినా లేదు! అనుకున్నాను. దాని క్షుద్ర జీవిత కథను తలచుకుంటే ఒక చిన్నవిషయం నాకు తెలియకుండా మిగిలి వున్నట్లు తోచింది. ఊరికే ఊసుపోక అడిగాను "పుట్టినప్పట్నుండీ చచ్చేదాకా అవసరమయ్యే బంధువుల్నీ, కులాన్నీ విడిచిపెట్టి ఇటువంటి తెలివితక్కువ పని ఎందుకు చేశావూ?" అని.

రాజామణి కళ్లల్లో సిగ్గుల మెరుపులు దాచుకుంటూ నెమ్మదిగా చెప్పింది: "ఏం చేసేదమ్మ, నా ఖర్మ, నేను పనిచేసే ఇంటి అమ్మ పెద్ద స్టీలుగిన్నెలో అన్నం ఇచ్చింది. ఆయన ఆ గిన్నె కాస్తా దాచేశాడు. ఎంత బతిమాలినా యివ్వలేదు. తనతో వచ్చేస్తానంటేనే యిస్తాననీ, లేకపోతే యివ్వననీ పంతంపట్టాడు. ఆయమ్మ గిన్నె ఏదంటే ఏం చెప్పేది? నోట్లో నాలుక లేనిదాన్ని, అందుకని..." అన్నది.

ఒక్క స్టీలుగిన్నె కోసం! ఒక జీవితాన్ని నడిపించడానికి, మరో మలుపుకు తిప్పడానికి ఎంత అల్పమైన కారణం! ఎంత అల్పమైన విలువలు!! అని ఆశ్చర్యపోయాను. బ్రతుకు విలువ ఎంతటిదో దానిలాంటివాళ్లకు ఎలా తెలుస్తుంది అని సమాధానపడ్డాను. ఇంతకూ దాని ఏడ్పుగొట్టుతనానికి కారణం మాత్రం నాకు తెలియడంలేదు!

★★★